Landesbibliothek Oldenburg

Digitalisierung von Drucken

Doctrinam De Divinitate Christi Occasione Hæreseos Arianæ Magis Elaboratam Sistit Et ... Georgio Chr. Ibbeken, Oldenbvrgensi, SS. Theol. Cvltori Perindvstrio, Nomine Societatis ...

Fabricius, Johann

Lipsiae, [1735?]

VD18 13052918

[Doctrinam De Divinitate Christi Occasione Hæreseos Arianæ Magis Elaboratam Sistit Et ... Georgio Chr. Ibbeken, Oldenbvrgensi, SS. Theol. Cvltori Perindvstrio, Nomine Societatis ...]

urn:nbn:de:gbv:45:1-19796

Visual Library

CONSPECTUS.

§. I. Institutum.
II. Sententiæ Expositio.
III. Duplex hic extremum cavendum.
IV. Concedi in Patribus incommode dicta debent.
V. Testes hujus rei veteres ac recentiores.
VI. Indicantur, qui ejusmodi dicta collegerunt.
VII. Recensentur varia ejusmodi incaute dicta Justini Martyris.
VIII. Irenæi.
IX. Tertulliani.
X. Theophili Antiocheni.
XI. Clementis Alexandrini.
XII. Athenagoræ.
XIII. Arnobii.
XIV. Novatiani.
XV. Lactantii.
XVI. Origenis.
XVII. Dionysii Alexandrini.
§. XVIII. Indicantur, qui Patres ideo hæreseos culpant.
XIX. Refutantur.
XX. Nec vero & Patrum Antenicænorum doctrina de Trinitate est exaggeranda.
XXI. Occasione hæreseos Arianæ argumentum hoc elaboratum ostenditur ex actis concilii Nicæni.
XXII. Ex Patribus nonnullis, qui post Synodum Nicænam vixerunt.
XXIII. Non sunt Patres Nicæni novæ fidei conditores appellandi.
XXIV. Multo minus depravatores antiquæ doctrinæ.
XXV. Neque tamen a Concilio Nicæno omnis imperfectio abest, licet ejus auctoritas ipsi maneat inconcussa.

§. I.

Apud illud fidei Christianæ, quod Pater, Filius & Spiritus S. sint summus Deus, & summum est, & maximum ejus fundamentum; nec tamen ita semper eredi-tum atque propositum, ut non potuerit ampliori luci reddi. Antiquissimi ævi semper fuit magna

Landesbibliothek Oldenburg

ſimplicitas, rebus ejusmodi initium modo ducentibus. Satis ſibi feciſſe quilibet exiſtimavit ſi capita rerum crederet; ſi ita proferret res divinas, uti ipſis Scripturæ verbis poterant deſcribi. Teſtatur illud antiquiſſimus quisque Scriptor Eccleſiaſticus, uti v. c. de Clemente Romano GROTIVS judicat Epiſtola 347. quod multa dogmata, poſtea ſubtilius explicata, ἀφελέςερον, ſimplicius tractet; teſtantur breviſſima illa ſymbola in conciliis facta, cum quæ noſtro tempore cuſa ſunt, multo ſint prolixiora, & ſatis tamen coacta in compendium. Et quæcunque ſit opera, quam primi iſti Eccleſiæ Patres rebus Theologicis explicandis, & rationibus earum fundamentisque clarius oſtendendis impenderunt, ea paucis numeris abſolvitur. Succeſſu tamen temporis cum numeroſiores prodirent adverſariorum ſtrophæ, multum operis profligandis iisdem conceſſum; ſicque cum diſertius exponerentur doctrinæ capita, paſſim eadem adaucta ſunt, & clarius diſtinctiusque propoſita. Factum illud eſſe occaſione hæreſeos Arianæ, paucis jam oſtendere juvat. Hac enim anſam præbente, doctrinam de Divinitate Chriſti vindicatam eſſe a variis eorum, qui in adverſa ibant, corruptelis, omnes norunt.

§. II.

Primum inter œcumenica Concilia, Nicææ ſeculo quarto celebratum, damnavit hancce Arii hæreſin. Varias ea jam ante turbas pepererat, quibus obviam eundo Patres illius temporis veſtigia repererunt, quæ ipſis ad doctrinæ ulteriorem explicationem viam parabant. In ipſo vero ſymbolo Nicææ edito talia in doctrina adverſus Arianos conſtituta ſunt, quæ eorum ſententiam ἀρνησιθέον convellebant, ante vero motam hanc controverſiam ita expoſita nondum erant. Certe Doctores fere omnes Antenicæni ſtrenui doctrinæ Chriſtianæ propugnatores, & ſanctitatis laude maxi-

me

me fuerunt conſpicui, ita vero ſæpiſſime locuti, ut Filio ac Spiritui S. divinitatem ſummam denegare videantur. Nullum quidem magis illuſtre exemplum eſſe, quam incommode Patres extra certamina locuti ſint, quam in loco de Lib. arbit putat CHEMNITIVS, Locis Theol. P. I. Verum iſtis, ea quæ hic reperiuntur in loco de Trinitate, æquiparare quin & in nonnullis præferre, nullus dubito.

§. III.

Quo vero in argumento de eorum ſcriptis dictiſque iudicando, ab utroque nobis extremo erit cavendum: altero eorum qui Patrum quaſi ſunt Panegyriſtæ, & divinum fere & ſi quid cogitari illuſtrius poteſt in omni doctrina ſacra ac profana ipſis tribuunt. De Patribus nimis præclare ſenſiſſe jam HIERONYMVS obſervatur, cum in Epiſtola ad Magnum, quæ eſt inter ejus Epiſtolas octogeſima tertia, in pluribus Veteris Eccleſiæ doctoribus, inquit, neſcias quid primum admirari debeas, eruditionem ſeculi aut ſcientiam ſcripturarum. Inter recentiores CALIXTVS multijuga eruditione ſubnixos Patres varia præſtitiſſe affirmavit. Multi ſunt hunc ſecuti alii antiquitatis encomiaſtæ, patrum v. priorum ſeculorum conſenſum ceu regulam fidei & interpretationis Scripturæ adjungentes. GEORGIVS quoque BVLLVS, Theologus Anglus, huc videtur referendus. Licet enim in defenſione ſua Fidei Nicænæ (inter ejus Opera, Lond. 1703. fol. cura J. E. GRABII edita) multa alia præclare præſtiterit; ſubinde tamen in operis tractatione ita verſatur, ut patrum vel non videat menda, vel quovis ea tegere modo, & undequaque accerſitis rationibus omnem eorum doctrinam Nicænæ conſentaneam facere curet. Verum & aperte Patribus nimium tribuit Sect. I. cap. I. § 9. p. 9. quando *religioni ſibi eſſe* dicit, *contra Patrum torrentem ſcripturam ſacram interpretari, niſi quando argumentis cogatur evidentiſſimis*, quod

nunquam eventurum credit. Imo *multis probabilitatum & veri similium rationum* (noluit dicere certarum & evidentium) *momentis præponderare ipsi debet consentiens, primævæ præsertim, antiquitatis judicium.* Notavit hæc verba quoque suo judicio R. SIMON. Hist. crit. N. Tti. c. 19. p. 268. Inprimis vero ad hanc sententiam Romanenses procurrere constat, apud quos auctoritas Patrum utramque facit paginam, licet inter eos certo non constare, quantum iis tribuentum sit, eruditi observarint. Deinde vero quoque apud Episcopales sive Hierarchicos in Anglia maxima Patrum est auctoritas: quod uti ex variis Anglorum scriptis iisque præsertim quæ DALLÆO opposita sunt, ita vel ex HENRICI WOTTONI præfatione de usu Patrum, quam Clementis Romani Epistolis a se Cantabrig. 1718. editis, præmisit, cognosci potest: De illis nil moneo quos in Calixtinismi suspicionem venisse constat. Altero vero eorum, qui omnem illis denegant doctrinam, & imminutam eorum quovis modo auctoritatem cupiunt & protritam. In alterum hoc prolapsus extremum videtur Jo. CLERICVS, qui in Epistolis Criticis & Ecclesiasticis (quæ Artis ejus Criticæ volumen tertium conficiunt) contra omnem Patrum auctoritatem disputat. Certe Epistola IV. *vulgaria eos tantum proferre, vecte ratiocinandi regulas passim perfringere, nullo uti ordine, nullam stili aut perspicuitatis rationem habere* dicit. An Lutherus huc quoque sit referendus, jam non conficiam. Judicium ipsius de patrum lectione satis liberum ex HIER. WELLERI Consilio de studio Theol. rite instituendo exhibet BVDDEVS, Isagoges hist. Theol. L. II. c. III. §. XI. qui & §. XIII. causam Lutheri agentem Jo. ERN GERHARDVM adducit, in dedicatione, parentis sui Jo. GERHARDI, patrologiæ præmissa: videtur hac enim in re excusatione potius dignus esse. Reformatæ ecclesiæ doctores hic quoque interdum extra limites feruntur.

Landesbibliothek Oldenburg

tur. Jo. DALLÆO, in Libro de usu patrum, qui tot in Anglia excitavit turbas, constitutum fuisse omnem quæ Patribus debetur reverentiam excutere, deque eorum scriptis sinistre & duriori censura judicare, GVIL. CAVEVS pronunciat, in Diss. de Eusebii Cæsariensis Arianismo; sed inique. Constitutum DALLÆO tantum fuit, verum ostendere ac genuinum Patrum usum: quem ex bene dijudicatis eorum scriptis, solidis semper argumentis suffultus, satis exposuit. Sunt hæc bina extrema periculosa satis; utroque enim doctrinæ sacræ derogatur. Acriores nimirum Patrum censuras Christianæ religionis hostes in suam rem vertunt, indeque occasionem arripiunt, gravissima doctrinæ sacræ capita vocandi in dubium; quod eundo per omnes fidei articulos contra DALLÆVM & alios ostendit PETR. ZORNIVS, in vindiciis Patrum, T. I. Opusculor. Sacror. p. 659 - 774. Imo nævos Patrum ultra quam par est exaggerando, doctrinam sacram profanorum hominum ludibrio exponi, in confesso est. Attamen & illud nocet, palliare quanta possumus industria, quæ jure carpi in illis poterant: vitæ ac fidei regulam in ipsorum scriptis quærere: errores qui ipsis adhærent ceu recte ac præclare dicta assumere, & acriter defendere insuper. Varie hoc comprobant DALLÆVS, HOTTINGERVS, aliique BVDDEO in Historia Theologiæ Patristicæ hinc inde citati scriptores. Sane tum demum hoc in argumento recte versabimur, si usum quidem Patribus concedamus legitimum, colligendo ex iis, quomodo doctrina sit conservata ac propagata tot inter hostium insultus variaque Ecclesiæ fata; quomodo fundamentum fidei semper immobile steterit ac inconcussum: cum insuper præbeant usum haud inficiandum in omni parte Theologiæ; si vero quoque errores eorum in doctrina agnoscamus multiplices, & imperfectæ cognitio-

Landesbibliothek Oldenburg

gnitionis nævorumque eos haud immunes prædicemus.

§. IV.

Quid vero impedit, quo minus in Patribus antenicænis si doctrinam de Divinitate Christi spectes, quosdam extitisse concedamus loquendi modos incommodos, cum & in omnium rerum primordiis non aliter soleat evenire, & ipsa id ostendat librorum eorundem lectio; Quin & fateantur ipsi illi patres, qui concilium Nicænum subsequenti ævo vixerunt. *Sane cum tam subtilis, tamque negotiosa & lubrica trinitatis sit tractatio, & ut Augustinus ait, nec periculosius alicubi erretur, nec laboriosius aliquid quæratur, difficile est non in quibusdam labi, vel opinando, vel loquendo saltem, præsertim in iis, quæ nec summam rei continent, neque doctorum vigiliis ac Disputationibus adhuc expolita & limata sunt, nec ante ortas de illis controversias Ecclesiæ judicio & synodali autoritate fixa steterunt, qualia fuerunt illa in quibus isti Patres incuriosius versati sunt.* Ita apprime PETAVIVS loquitur, in opere de Dogmatibus Theologicis, Antw. 1700. VI. Tomis in fol. cum Præfatione & notulis hinc inde adspersis THEOPHILI ALETHINI (Jo. Clerici) edito. T. II. Lib. I. de Trin. Omnium vero optime liberius Patres antenicænos de Christi Divinitatn locutos esse, ex ipsorummet scriptis probatur. Ea enim evolvendo, spuriaque & suppositita a genuinis discernendo, talia in ipsis deprehendimus, quæ silentibus inprimis hæreticis non sine in curia ab illis prolata imperfectam eorum hujus argumenti arguunt expositionem.

§. V.

Fatebitur illud quisque vel obiter ea inspexerit. Fatentur vero & multi ex ipsis Patribus, qui post Concil. Nic. vixerunt, & alii recentiores eruditi. Unde & de Arianis ejus-

Landesbibliothek Oldenburg

ejusmodi Patrum testimoniis abusos, Patres jam conquesti sunt. Conf. PETAV. T. II. Præfatione, Cap. III. §. 6. HIERONYMUS, Apol. II. contra Ruffinum: *Fieri potest*, inquit, *ut vel simpliciter erraverint, vel alio sensu scripserint, vel certe, antequam in Alexandria quasi dæmonium meridianum, Arius, nasceretur, innocenter quædam & minus caute locuti sint.* AUGUSTINUS in Ps. LIV. p. 218. *Numquid perfecte de Trinitate disputatum est, antequam oblatrarent Ariani?* EUSEBIUS, Lib. V. Cap. 28. *magnum si non maximum Episcoporum numerum in duabus centuriis primis tradidisse*, inquit, *Christum quoad essentiam fuisse hominem tantum.* Inter recentiores PETAVIUS istos patrum nævos fuse profitetur Dogm. Theol. T. II. Lib. I. Cap. V. §. VII. p. 31. Paucis in loco quodam alio mentem suam ita explicat: *In auctoribus priorum ætatum minus enucleata, quam in sequentibus, mysterii illius ratio videtur.* Sed notandum quoque G. BULLI de PETAVIO judicium: *Primorum patrum scripta eo videtur consilio legisse, ut in iis nævos & errores vel inveniret vel faceret*, Defens. Concil. N. p. 72. HUETIUS, in Origenianis, quæ operibus ORIGENIS Exegeticis præmisit, Lib. II. Cap. II. Qu. II. §. 10. *inter Christianos*, inquit, *Doctores, qui ante Nicænam floruerunt synodum, multi de Trinitatis mysterio parum caute locuti sunt. Insincera certe fuit Tatiani, & hoc vetustioris Justini, de Trinitate doctrina: In eandem venit criminationem Pseudo Clemens, venit & Theophilus Antiochenus. Indigna vero & intoleranda profuderunt Tertull. & Lactantius, Clemens quoque, aliique complures.* SCULTETUS, in Aphorismis, additis Medullæ suæ Patrum, sub initium, de fructuosa lectione patrum, ait: *Patres sæpe melius senserunt, quam locuti sunt, unde concretum pro abstracto, abstractum pro concreto, in doctrina de Filio Dei etiam ii sunt usi, qui dexterrimi doctrinæ illius cele-*

 bran-

Landesbibliothek Oldenburg

brantur explanatores. SPANHEMIVS, Hist. Eccl. N. T. Sec. III. *Indubii sunt errores non pauci, præcipue Clem. Alex. Origenis &c. locutiones certe incommodæ: nominatim in cap. de Trinitate, de persona Filii: unde Ario non pauci veterum præluserunt.*

§. VI.

Diligentem in colligendis ejusmodi Patrum dictis operam nonnulli præstiterunt. PETAVIUS in libris de Trinitate varia congessit. SCULTETUS quoque in medulla patrum, Francof. 1624. 4. cuius binæ partes priores omnem Patrum antenicænorum historiam comprehendunt. HUETIUS in Origenianis; & qui alii Patris cujusdam doctrinæ systema singillatim conscripserunt. Spectant huc vero inprimis Scriptores Sociniani recentiores, quippe qui sententiæ suæ maximum in patrum scriptis fundamentum sibi videntur reperisse. v. c. CHRISTOPHORVS SANDIVS, in Nucleo Historiæ Ecclesiasticæ; GILBERTVS CLERKE, Anglus, in antenicenismo, & responsione ad G. BVLLI defensionem fidei Nicænæ, junctim editis, 1695. 8. & alii, de quorum vero instituto postea. Ipsa nos talia patrum dicta paucis perlustremus, ut quæ maioris momenti sunt, consideratis, ipsi possimus eo melius judicare, in quo imperfecta eorum doctrinæ de Divinitate Christi tractatio consistat.

§. VII.

De Clemente Romano non habeo quod monerem, licet nota de eo sit PHOTII Censura, Cod. 126. quod *Christum appellans ne illas quidem Deo convenientes & sublimiores de eo voces pronunciet.* Constitutiones quoque Apostolicas, quæ vulgo CLEMENTI attribuuntur, utut multa ejusmodi dicta contineant, (v. g quod comparetur Episcopus Deo, Presbyter Christo, Diaconus Spiritui S.) nolo hic

Landesbibliothek Oldenburg

hic commemorare, aut vel tantillum ex iis adducere: Constat enim valde de earum antiquitate dubitari: imo pro plane suppositititiis haberi; & licet a multis ad ipsos Apostolos aut certe seculum secundum referantur, præferendam tamen cum BVDDEO ITTIGII sententiam merito videri, qui illas circa Seculum IV. innotuisse quidem, sed Seculo VI. ab homine Ariano interpolatas existimat, in selectis Capit. Hist. Eccl. Sec. I. De IGNATIO quoque, S. BARNABA, S. HERMA, & aliis nihil adjiciendum erit, nisi quod hosce Patres a variis imputationibus LVCAE MELLIERII (sive SAMVELIS CRELLII) & ZWICKERI, J. E. GRABIVS vindicet, in annotatt. ad G. BVLLI Defens. fid. nic. p. 21. Ipse quoque BVLLVS eosdem a Calumniis auctoris Irenici & SANDII liberos præstat, variis in locis. Primus ergo in scenam prodeat JVSTINVS MARTYR, qui in Dialogo cum Tryphone vocat Christum τὸ ἀπὸ τοῦ πατρὸς προβληθὲν γέννημα. Et alibi in eod. Dial. ἕτος ὁ ὠφθεὶς τοῖς πατριάρχαις λεγόμενος Θεὸς, καὶ ἄγγελος καὶ κύριος λέγεται, ἵνα καὶ ἐκ τούτων ἐπιγνῶτε αὐτὸν ὑπηρετοῦντα τῷ τῶν ὅλων πατρὶ. Apologia I. υἱὸς δὲ Θεοῦ ὁ Ιησοῦς λεγόμενος, εἰ καὶ κοινῶς μόνον ἄνθρωπος, διὰ σοφίαν ἄξιος Θεοῦ υἱὸς λέγεθαι. In eadem Apol. vocat Filium πρώτην δύναμιν μεθὰ τὸν πατέρα, & non multo post, μεθὰ τὸν πρῶτον Θεὸν δύναμιν. Et alibi in eadem dicit: *Eo quod nemo cui vel minimum mentis sit, auctorem & parentem universi supercœlestia omnia reliquisse, & in pusillæ terræ parte sese exhibuisse dicere sit ausurus.* Et alibi: *Non debetis vos putare, ipsum ingenitum Deum vel ascendisse, vel descendisse quopiam: Nam ineffabilis ille Pater ac Dominus universitatis hujus non venit in locum aliquem. Nisi enim in hunc modum sacras intellexerimus literas, eo res evadet, ut Pater ac Dominus universorum tum in cœlis non fuerit, cum per Mosen dictum est, & pluit Dominus*

 ignem

Landesbibliothek Oldenburg

ignem a Domino &c. Apparet hinc ſatis, quæ fuerit JVSTINI ſententia: Deſcendere enim de cœlo ſummo Deo non convenire exiſtimat: Chriſtum vero dicit eum fuiſſe Dominum, qui ignem pluere fecit a Domino: Ergo eum non eſſe ſummum Deum putavit. Et alio in loco ait: *Deus genuit ex ſe virtutem quandam rationalem, quæ vocatur nonnunquam filius, nonnunquam Deus.* Varia Loca JVSTINO temerario auſu exprobrat GILB. CLERKE, in antenic. p. 3. ſſ. aut male intellecta, aut male explicata.

§. VIII.

IRENAEVM *fundamento doctrinæ apoſtolorum multas ſtipulas ſuperſtruxiſſe*, SCVLTETVS ait, Medull. Patr. p. 101. Filium enim ſcientia minorem Patre diſerte ſtatuit, lib. II. adverſus hæreſes, cap. 49. Verba IRENAEI ſunt: *Si quis exquirat cauſam, propter quam in omnibus Pater Filio communicans ſolus ſcire diem & horam Domini manifeſtatus eſt, neque aptabilem magis, neque decentiorem, nec ſine periculo alteram quam hanc inveniat in præſenti, quoniam cum ſolus verax Magiſter eſt Dominus, ut diſcamus per ipſum, ſuper omnia eſſe Patrem. Etenim Pater, ait, major me eſt; & ſecundum agnitionem igitur præpoſitus eſſe Pater annunciatus eſt a Domino noſtro, ad hoc, ut & nos, dum hic ſumus, perfectam ſcientiam concedamus Deo.* Quod ad hunc locum reſpondent GALLASIVS & ESTWICKIVS, Irenæum de Chriſto loqui quatenus homo erat, illud merito rejicit CLERKIVS, p. 19. loquitur enim Irenæus de Chriſto ut filio, cui Pater omnia eſt communicans. Nuſpiam quoque Spiritum S. Deum nuncupat, cum tamen occaſio ipſi non deſit. Itaque tam ad Irenæum quam ad alios Patres reſpexiſſe SCULTETO videtur NICEPHORUS, qui ob id varios patres reprehendit. Verba ejus exſtant L. II. c. 30. Hiſt. Eccl. ubi ſcribit, *fuiſſe olim nonnullos Patres, qui etiam Spiritum S.* διακονικὸν *nomi-*

nave-

Landesbibliothek Oldenburg

naverint: atque id vitio caruisse: Sed quod Spiritum S. a Patris & Filii consubstantiali excludere voluerint, id ipsum hæreticum fuisse, & id circo auspicio Liberii, Episcopi Romani, correctum. Irenæum ob loca nonnulla male culpat CLERKE respons. ad BVLLI defens. Fid. nic. p. 85.

§. IX.

TERTVLLIANVS, Libro de Trinitate, *Pater Jesum etiam quadam*, inquit, *ratione præcedit, quod necesse est quodammodo prior sit, quia est Pater. Quoniam aliquo pacto antecedat necesse est eum qui habet originem ille qui originem nescit. Hic ergo quando voluit, processit ex patre.* Et in Libro adversus Hermogenem, cap. III. *Nec Pater Deus potuit esse ante filium: fuit autem tempus quo illi filius non fuit, qui patrem Dominum faceret.* Exceptio ESTWIKII ad h. l. nihil favet veritati, scil. de filiis adoptivis, ap. CLERKE, p. 25. sunt verba satis clara. Et alibi: *Agnoscat ergo Hermogenes, id circo etiam Sophiam Dei natam & conditam prædicari, ne quid innatum & inconditum præter solum Deum crederemus.* Et in Lib. adversus Praxeam, Cap. IX. *Pater ex semetipso proferendo filium fecit, & is est portio de substantia Dei; Pater tota substantia est: Filius vero derivatio totius & portio, sicut ipse profitetur, Quia pater major me est.* (Conf. & L. II. contra Marcion. c. 27.) cap VI. ad verba illa, Deus creavit me initium viarum suarum, ait: *Nam ut primum Deus voluit, ipsum primum protulit sermonem* & cap. 7. *Hæc est nativitas perfecta sermonis, dum ex Deo procedit, conditus ab eo primum ad cogitatum, in nomine Sophiæ, dehinc generatus ad effectum.* Cap. XIX. *Pater nullum initium habuit, quia non est prolatus:* Ergo Tertullianus hoc loco a prolatione verbi ad eius initium concludit. Spiritum S. quoque minorem esse Christo scribit, quia a Christo accipiat. v. SCVLTET. Medull. P. P. 1. p. 300.

Landesbibliothek Oldenburg

§. X.

THEOPHILUS ANTIOCHENUS æternitatem Verbi non obſcure negat. *Deus*, ait, *habens ſuum ſermonem in ſuis viſceribus* (λόγον ἐνδιάθετον ἐν τοῖς ἰδίοις σπλάγχνοις) *genuit eum cum eum produceret cum ſua ſapientia*, i. e. Spiritu Sancto, *ante hæc ſecula*, Lib. II. ad Autolycum. & deinde: λόγον τὸν ὄντα διὰ παντὸς ἐνδιάθετον ἐν καρδίᾳ Θεοῦ, ὅπότε ἠθέλησεν ὁ Θεὸς ποιῆσαι ὅσα ἐβουλεύσατο, τοῦτον τὸν λόγον ἐγέννησε προφορικὸν, πρωτότοκον πάσης κτίσεως. Et eod. libro: τοῦτον τὸν λόγον ἔχεν ὁ Θεὸς ὑπουργὸν τῶν ὑπ' αὐτοῦ γεγεννημένων. Et alio loco: *Deus quidem universorum pater loco nec includitur, neque in loco invenitur, non eſt enim locus in quo ipſe quieſcat.* (ἀχώρητος ἐστι.) *Ceterum ſermo ejus, per quem omnia creavit, exiſtens potentia & ſapientia Patris, aſſumit perſonam Patris & Domini universorum; is venit in paradiſum ſub perſona Dei, & colloquebatur cum Adamo.* Ex quo loco ſecundum ſententiam Theophili ita colligendum: Quicunque non eſt ἀχώρητος, ille non eſt ſummus Deus, atqui Chriſtus non eſt ἀχώρητος, ergo non eſt ſummus Deus.

§. XI.

CLEMENS ALEXANDRINUS Lib. IV. Strom. ὁ μὲν οὖν Θεὸς ἀναπόδεικτος ὤν, οὐκ ἔστιν ἐπιστημονικὸς, ὁ δὲ υἱὸς σοφία τέ ἐστι, ἐπιστήμη τε ἀληθεία, καὶ ὅσα ἄλλα τούτῳ συγγενῆ, καὶ δὴ καὶ ἀπόδειξιν ἔχει, καὶ διέξοδον. Hic Patrem dicit in demonſtrationem non cadere, ſed Filium demonſtrationem habere & enarrationem. PETAVIUS p. 705. hoc loco aliquid ſubeſſe erronei ſuſpicatur. Pugnat pro eo vindicando BULLUS, p. 90. ſed parum felici ſucceſſu. Lib. VI. Strom. *unum eſt*, inquit, *ingenitum ſcil. Deus omnipotens, unum etiam praegenitum, per quod omnia facta ſunt. Unus enim eſt revera Deus, qui fecit principium universorum.* Significat hic ſine dubio primogenitum filium. Lib. VII. ſtrom. *Filii natura eſt* τῷ μόνῳ παντο-

τοκράτορι προσεχεστάτη, *propinquissima.* Nec enim valet, reddere hanc vocem velle per conjunctissima, uti a BVLLO factum, p. 89. Significatum enim vocis primarium propinquissimum esse quodvis Lexicon Graecum ostendit. Caeterum locum hunc objicit Clementi quoque PETAVIVS de Trin. L. I. c. IV. p. 702. conf. de eodem CLERICI Epp. crit. & Eccl. Ep. 1. §. 3. ubi PHOTIVM in his verbis arianismum olfecisse ostendit. Et ibidem: *omnis Domini operatio relationem habet ad omnipotentem,* καὶ ἔστιν ὡς εἰπεῖν πατρικὴ τὶς ἐνέργεια ὁ υἱός. & non multo post: *Deus servator vocatus universorum principium,* ὅτι ἀπεικόνισται εἰκὼν Θεοῦ ἀοράτου, *primum & ante secula figuravit omnia quae post se facta sunt.* CLEMENTI varios naevos falso imputat CLERKE, in respons. ad G. BVLLI def. fid. nic. p. 69. ss. multa is praeclara Clementis de Divinitate Christi testimonia, frivole mutando quae ad rem suam non faciunt, aut tanquam ab impostore in serta fingendo, consilio malo corrupit. Ceterum Clementis non satis integrum fuisse & purum de Trinitate sensum, HUETIVS profitetur, Origenian. L. II. c. II. Qu. II. n. 10. quantopere hoc miretur BVLLVS, p. 87. cum neminem putat clarius disertiusque Divinitatem Christi asseruisse, hoc suo Clemente.

§. XII.

ATHENAGORAS legatione pro Christianis Filium vocat πρώτον γέννημα τοῦ πατρὸς, ὡς συμπάντων ἰδέα καὶ ἐνέργεια εἶναι προελθών. Quo in loco nihil vidisse mendi BVLLVM miror, qui eum excitat p. 21. Quod vero pro more suo. Alibi dicit: *omnis sermo noster Deum unum celebrat, conditorem illum universitatis, qui ingenitus ipse, (neque enim generari potest quod est, sed quod non est,* ὅτι τὸ ὂν οὐ γίνεται, ἀλλὰ τὸ μὴ ὄν.) *omnia verbo suo creavit.* Quae parenthesis ostendit, Athenagoram Deum Patrem ingenitum esse, voluisse ostendere ex eo quod semper fuisset

ὤν,

ὤν, adeoque γίνεσθαι nequeat: Christus vero est genitus, adeoque ex eius sententia non fuit semper ὤν, sed aliquando ὁ μὴ ὤν.

§. XIII.

ARNOBIVS, Lib. II. adv. Gentes: *Christus*, inquit, *Deus, Dei principis jussione loquens.* Et circa finem: *Potest ergo fieri, ut tum demum emiserit Christum Deus omnipotens, postquam gens hominum fractior, & infirmior coepit nostra esse natura.*

§. XIV.

NOVATIANVS, presbyter romanus, diversus a Novato haeretico, (licet post libros suos scriptos in ejus quoque haeresin inciderit) libro de Trinit. quem ipsi BVDDEVS in suppl. ad Isag. Hist. Theol. vindicat, *de hoc mysterio non satis accurate est locutus, imo absurda pleraque tradidit:* ita judicat PETAVIUS, de Trin. L. I. p. 30. Scribit NOVAT. in hoc libro de Trin. Cap. XVII. *Noluit Christus se aequare Deo Patri, quia omni ejus imperio ac voluntati obediens est atque subiectus.* Ad quem locum responderi secundum humanam naturam nequit, quia illa distinctio omnibus fere istius ævi patribus fuit incognita. & cap. XXIV. *Hoc ipsum a patre proprio consecutus, ut omnium & Deus esset, & Deus ad formam Dei Patris ex ipso genitus atque prolatus.* Et cap. XXXI. *Sermo, ex Deo, quando hic voluit, filius natus est.*

§. XV.

LACTANTIVS, Lib. IV. de vera sapientia, cap 6. *sanctum*, dicit, *& incorruptibilem, & incomprehensibilem Spiritum genuit, quem filium nuncuparunt: Et quamvis alios postea per ipsum innumerabiles creasset, quos angelos vocamus, hunc tamen solum primogenitum Divini nominis appellatione dignatus est.* Cap. 14. *Christus nunquam se Deum esse dixit, quia non servasset fidem, si missus vt Deos tolleret, & unum assereret, induceret alium praeter unum. Hoc erat non de*

Deo

Landesbibliothek Oldenburg

Deo facere praeconium, nec ejus qui miserit, sed suum proprium negotium gerere. Propterea quia tam fidelis extitit, quia nihil sibi assumsit ut mandata mittentis impleret: & sacerdotis perpetui dignitatem, & regis summi honorem, & judicis potestatem, & Dei nomen accepit. Et cap. XXII *Cum quis habet filium quem unice diligit, qui tamen sit in domo & manu patris, licet ei nomen domini potestatemque concedat, civili tamen jure & domus una & unus dominus nominatur: Sic hic mundus una Dei domus, & Filius & Pater, qui unanimiter incolunt mundum, Deus unus: quia unus est tanquam duo, & duo tanquam unus.* Et cap. XXIX. *Pater quasi exuberans fons est: filius tanquam defluens ex eo rivus; ille tanquam sol, hic quasi radius a sole porrectus.* Caeterum LACTANTIVS *Spiritus Sancti omnino negat substantiam, & errore judaico dicit eum vel ad Patrem referri vel ad Filium, & sanctificationem utriusque personae eius nomine demonstrari:* Quae verba HIERONYMI sunt, Epistola 65.

§. XVI.

Frustra ad purgandum ORIGENEM affecta ei & scriptis ejus inserta quaecunque hanc haeresin sapiunt, RVFINVM existimasse HVETIVS observat Orig. L. II. c. II. Qu II. §. V. SCVLTETVS quoque Medull. Patr. P. I. Lib. VI. c. VI. p 163. *ob viri eruditionem & pietatem multa a scriptorum ejus depravatoribus profecta esse* contendit; licet cum multis aliis de eo ita judicet: *Si omnia eius exstarent monumenta, animadversurum Lectorem in omnibus Theologiae locis contrarias in ejus scriptis sententias reperiri. Quod non mirum sit contingere ei qui propria tropice, tropica proprie accipit.* JVSTINIANVS in Ep. ad Menam, & in altera ad Quintam Synodum, paganorum erroribus affinem fuisse Origenem crebro objicit. HVET. Origen. p. 87. EPIPHANIVS, haeresi 64: *multis in Locis invenimus Origenem unigenitum Deum segregantem a Patris divinitate & sub-*

ſtantia. ORIGENES namque etſi Filium ex ſubſtantia eſſe Patris arbitretur, tamen eum minorem habet, cum eum comparat *radio ſolis, qui licet inferior, & ſubſtantiae ſolaris effluvium quoddam ac particula, non tamen eſt una numero & eadem ſubſtantia. v.* HVETII Orig. p. 33. Quanto igitur radiis ex immenſo lucis ſuae penu emiſſis nobilior eſt ſol ipſe, & dignitate ſuperior, tanto nobiliorem aſſe ac ſuperiorem filio patrem cenſuit. vid. HVETIVS p. 34. Verbum ab aeterno eſſe cum Patre, nec eſſe alterius eſſentiae vel ſubſtantiae, ſed ſubſtantiae patris proprium illud eſſe, dixiſſe ORIGENEM, non quidem HVETIVS negat, at eo ſenſu dixiſſe, quo Nicaena dixit Synodus, id vero fateri nequit. Sunt autem praecipua quaedam inter ejus dicta, iſthaec, ex quibus de caeteris judicium ferri facile poteſt: T. II. p. 49. commentarii in Johannem dicit: ἦν γὰρ ὁ Θεὸς καὶ Θεὸς, εἶτα Θεὸι διχῶς, ὧν τȣ̃ κρείττονος ὑπερέχει ὁ Θεὸς λόγος ὑπερεχόμενος ὑπὸ τȣ̃ τῶν ὅλων Θεȣ̃. Minime hic locum habere vulgatam reſponſionem, ratione humanae naturae, monet HVET. p. 34. quia ſermo eſt de rerum creatione & filii generatione. Item pag. 56. ἔτω τοινὺν καὶ ἐνθάδε, εἰ πάντα διὰ τȣ̃ λόγȣ ἐγένετο, ἔχ ὑπὸ τȣ̃ λόγȣ ἐγένετο, ἀλλ' ὑπὸ τȣ̃ κρείττονος καὶ μείζονος παρὰ τὸν λόγον· τὶς δ' ἂν ἄλλες ἔτως τυγχάνη ἢ ὁ πατὴρ; cujus loci duplicem labem notat HUETIUS, p. 37. Porro dicit p. 70. τρίτον ἦν τὸ λεγόμενον τȣ̃το τὸ φῶς, φῶς ἀληθινὸν, ᾧ δὲ λόγῳ ὁ πατὴρ τῆς ἀληθείας Θεὸς πλείων ἔςι καὶ μείζων ἀληθεία, καὶ ὁ πατὴρ ὢν σοφίας, κρείττων ἔςι καὶ διαφέρων τῇ σοφίᾳ. Et alibi: Ζητῶ δὲ εἰ ἔξεςι δοξαθῆναι τὸν Θεὸν παρὰ τὸ δοξάζεθαι εν υἱῷ, ὡς ἀποδεδόκαμεν μείζονος ἀυτȣ εν ἑαυτῷ δοξαζόμενον. Ita quoque T. VII. contra Celſum: ἔςω δέ, τινὰς ὡς ἐν πίςει πιςευόντων, καὶ δεχομένων διαφωνίαν διὰ τὴν προπετείαν ὑποτίτεθαι, τον σωτῆρα εἶναι τὸν ἐπὶ πᾶσι Θεὸν· ἀλλ' ὅ τι γε ἡμεῖς τοιȣ̃τως, οἱ πειθόμενοι ἀυτῷ λέγοντι, ὁ πατὴρ ὁ πέμψας μὲ, μείζων μȣ̃ ἔςιν. Divinam hic naturam reſpici ab Origene, non humanam, HVETIUS

TIVS probat, p. 34. vt adeoque parum ad rem faciat responsio ATHANASII, putantis, Origenem respexisse ad Filium humanam suscipientem naturam. Libro I. περὶ ἀρχῶν, Patrem statuae comparat quae mundum impleat, & magnitudine sua quodammodo invisibilis sit, Filium statuae parvulae, quae sub oculos cadat. Innumera istiusmodi de Christo menda, quorum quam plurima alia recenset HVETIVS in Origenianis, agnouerunt HIERONYMVS, EPIPHANIVS, AVGVSTINVS, CEDRENVS, SVIDAS, ZONARAS, NICETAS, PHOTIVS, aliique.

§. XVII.

DIONYSIVS ALEXANDRINVS, *impietatis istius quae inaequalitatem Patris & Filii statuit, seminarium primum praebuit, nulla quadam improbitate mentis & sententiae, sed quod vehementius* SABELLIVM *oppugnare voluerit: Et cum satis fuisset ostendere, non idem esse subjecto ipso Patrem & filium,* DIONYSIVS *non tantum diversitatem subsistentiarum, verum & substantiae differentiam attulit.* Quod de eo BASILIVS fert judicium in Ep. ap NICEPHORVM. L. VI. c. 25. Apud ATHANASIVM quoque, in Ep. de fide DIONYSII ALEX. T. I. p 551. Filium ποίημα Patris diserte pronunciasse dicitur. Et hic quidem agmen claudat. Potuissem addere EVSEBIVM cuius utpote Arianismus multis controversiis ansam dedit. Sed cum ille hunc errorem maxime post Concil. Nic. foverit exserueritque, in censum nostrum hic non venit. Quod reliquum est, omnes generatim Patres multum de eo disputant, quod qui apparuerit in Veteri Testo fuerit Christus, non vero Pater, quia hic esset invisibilis: & in eo quoque ipsi praerogativam prae Filio tribuunt. Imo concilium quoddam Sirmiense, iis qui Deum innascibilem s. patrem dicerent Abrahamo apparuisse, anathema dixisse HILARIUS refert. Certe magna foret copia eorum locorum, in quibus hoc argumentum tractant, si

omnia quae de eo occurrerunt, voluissem annotare, sufficiat illud brevibus observasse. Pertinet huc tamen quoque ille abusus dicti Hieropsaltis: *Eructavit cor meum verbum bonum*, quo ad demonstrandam Christi, verbi, generationem male usus singulus fere ex Patribus reperitur.

§. XVIII.

Neque tamen ob ejusmodi dicta Patres plane censendi sunt haeretice sensisse: in quo ostendendo totus fere est occupatus inverecundus ille SANDIUS, in Nucleo H. E. imperitis persuasurus, Patres antenicaenos ad unum omnes plane cum Ario sensisse. Idem ex SANDII iudicio arbitratur PETAVIUS, de Trin. L.I. c. 8. § 2. p 38 *Arium illorum Veterum secutum esse dogma dicens, qui nondum patefacta constitutaque re ad eundem errorem offenderunt.* Quamobrem quod Arium illius dogmatis architectum fuisse, Alexander, in Epistola, quæ est ap THEODORET. H.E. 1 4. queratur, oratorio more & per exaggeracionem dici arbitratur, siquidem magnam a se productam putat copiam priscorum, qui idem quod Arius ante tradiderunt. Utrumque & SANDIUM & BULLUM refutare conatus est, qui PETAVII in se suscepit defensionem, THEOPHILUS ALETHINUS, (JO. CLERICUS) in praefatione novae Dogmatum Theol. Petavianorum editioni praemissa Non minus Petavii causam egit BALTUS, in defense des faints peres, accusez du platonisme. Existimant hi, agnovisse PETAVIUM quidem, Patres antenicaenos eo interdum modo locutos fuisse, quo Ariani de Christi divinitate, mentem tamen ipsis fuisse sanam, nec firem ipsam spectes a Nicaenis patribus diversam. Hancque ipse PETAVIUS suam esse sententiam fatetur in praef. T. II. Dogm. Theol. praemissa, ubi secundi omnes seculi scriptores dogmatis substantiam ipsam sine ulla labe ipsi dicuntur tenuisse, sed adversus Gentiles doctos pro Christiana fide disceptantes, quo eam magis persuaderent ipsis, minus accurate

&

& ſubtiliter illius intima libris ſuis commiſiſſe. Verum, utut PETAVIVS ſuam hoc loco ſententiam protulerit, nimis manifeſta ſunt apertaque, quae l. c. pronunciat, ubi ſtatim addit: *Et illi Patres, quorum dogma Arius ſecutus eſt, productum a Deo verbum exiſtimarunt* &c. Atque licet deinde diſcrimen aliquod inter hos Patres & Arium intercedere fateatur, ſtatim tamen addit, *reipſa illos idem quod Arium ſenſiſſe.* Certe, ut dicam quod res eſt, aut ipſe ſibi PETAVIVS non conſtat, aut (quod potius exiſtimem) & ſententiae de Patribus Arianae favet, & noſtram profitetur, imo qui omni eam conatu propugnet vult exiſtimari. Videtur ipſi prior ſententia in animo haeſiſſe, eamque ſubinde non potuiſſe celare, licet aliis de cauſis eam iterum neget, & poſteriorem ſuam faciat. Tritheiſmi quoque accuſatos Patres a CVDWORTHO, CVRCELLAEO, & aliis, BVDDEVS obſervat, Thl. Dogm. Lib. II. cap. I. ad §. 54.

§. XIX.

Sed ultra hi quam par eſt progrediuntur. Ea quæ fidei Nicænæ prorſus conſentanea in eorum ſcriptis reperiuntur, ſatis oſtendunt, firmam hanc eorum mentem non fuiſſe, quæ in ejuſmodi locis occurrit. DALLAEUS, de Uſu Patrum, L. I. c. V. p. 133. *De nondum natis Controverſiis*, inquit, *potuerunt in animo habere quicquam certo conſilio ſcribere. Quod autem non ex deſtinato profertur, id nunquam apertum eſt & definitum, ſed pendens & ambiguum, ita ut ad varios fines imo ſæpe contra ſenſus & ſtudia eorum, quibus excidit, referri poſſit. Hinc ſi ante motas has vel illas controverſias aliquid quod eas concernere videri poſſet, apud Patres occurrit, apparet, id obiter, non rotunde, ab aliud agentibus, nec ex inſtituto, ſæpe neque vi vocum neque re ipſa ſatis expenſa, dictum.* Variæ cauſæ exſtant, quæ eos ad ejuſmodi locutiones adegiſſe videntur. Omnibus Patribus aliquid contagii conſuetudinem ſeeuli ſui adſperſiſſe, SCULTETUS obſervat in Aphor. de fruct. Lect.

Patrum. Interdum data opera ſtuduerunt, animi ſui ſenſa penitus occultare, ſaltem nuda & aperta objecto quaſi velo oſtendere. Interdum contra adverſarios diſputantes nihil non adhibent quod ad argumentum ſuum faciat, utut alias infirmum & a ſua ſententia alienum; pariter quicquid ſuſceptæ cauſæ repugnat, repudiant ſubinde ac refutant, licet alias verum & admittendum. Verba ſua non ad id quod mente tenent, ſed ad id quod neceſſitas poſtulat, inflectere ſolere patres, HIERONYMUS diſerte teſtatur in Epiſtola ad Pammachium, apud DALLAEVM, de uſu Patrum, p. 160. Multum quoque huc contulit æſtus in diſputando ac fervor, quem & ipſi, & alii Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ Scriptores hujus rei fuiſſe cauſam ſæpiſſime fatentur. Verbo, non fuiſſe Patrum ſententiam Arianam, probant verba hæc GELASII: *Arius circa fidem in Chriſtum peregrina & inaudita protulit, & quæ prioribus temporibus nemo quæſierat unquam aut introduxerat*, quæ exſtant in ejus Volumine actorum Concilii Nicæni, apud HARDUIN. Collect. Concil. T. I p. 346. ſſ. Philoſophia Platonica ad haſce Patrum locutiones non parum contulit. Patres enim quantumvis alias eclectici, præſertim tamen Platonis placitis delectati ſunt. Præterquam enim quod hæc Philoſophia eo tempore caput erigebat, credebant Chriſtiani, Platonem ſuæ relig. conſentanea docere. Quæ cum ipſi ex ſola ratione innoteſcere non poſſent, ab Ebræis eundem ſua accepiſſe, aut omnino Moſis legiſſe libros exiſtimarunt. JVSTINVS Platonis doctrinas a Chriſto non eſſe alienas, dicit Apol. 8. Inprimis vero hic in cenſum venit illa tantopere depraedicata trinitas Platonica, ſecundum quam ipſam trinitatem ex lumine naturae cognoviſſe Plato perhibetur. Hic certe, & reliqui Gentilium Philoſophi perexigua de Trinitate habuerunt nota, & myſterium hoc utcunque tantum adumbrare videntur. Ita Platonicae Philoſophiae decreta larvam quandam Trinitatis effingere Huetius dicit Origen. L. II. c. II. Qu. 2. §. XII. p. 37.

p. 37 CLAUDIUM vero MAMERTUM, qui Platonem tres in Divinitate personas laudabili ausu, mirabili ingenio quaesiisse & invenisse miratur, errare ostendit & de his ne somniasse Platonem quidem, PETAVIUS, Lib. II. de Trin. cap. I. & II. confer hac de re CLERICUM quoque, Epp. Crit. & Eccl. Ep. VII. Diffiteri tamen non possumus, Patres ex nimio studio Philosophos insignes ad se trahendi (ita judicat id. CLERICUS. l. c.) Platonis sententia in suis scriptis usos. Cum vero secundum alios non ultra haec doctrina se extenderit, quam ad obscuram quandam de τῷ λόγῳ disputationem, eam Patres λόγῳ qui in Scripturis memoratur, junxerunt, & erroneos sibi de eo conceptus contraxerunt. PETAVIUS hoc comprobat Athanasii exemplo: *Hic*, ait, *defensor mysterii illius adversus Arianos acerrimus, cum Verbi divinitatem persuadere Gentilibus studet, his ad probandum utitur argumentis, quae illorum ex usu atque sensu, & anticipata quam de Verbo habebant ex Platone aliisque Philosophis notione verbi petuntur.* BAIERUS, in Theologia historica ita habet, p. 105. *Patres in explicanda Filii Dei generatione, & personarum divinarum distinctione, confidentius quam par erat ratiocinati sunt, & curiositati suae plusculum indulserunt, praesertim si qui Platonicae Philosophiae, quae tum temporis praecipue floruit, aliquamdiu incubuerant.* Confirmat idem hoc, exemplo ORIGENIS, HIERONYMUS, Ep. ad Avitum, T III. opp. ORIGENES, inquit, *dogmata Platonica sincerae Theologiae admiscuit.* Conf. HUETII Origeniana. L. II c. I. §. I. & c. II. Qu. I §. IV. & Qu. II. §. XII.

§. XX.

Atque ita patres incommode atque incaute locutos constat. Sane illud non diffiteor, esse quoque in eorum scriptis loca his omnino contraria, esse ab illis præclare dicta quædam de Divinitate Christi. Verum & in iis dijudicandis cura opus est, ne plus illis, quam par est adscribendo, veritati derogemus. Quid enim lucrati erimus, si multa probavi-

bavimus opera, Patres antenicænos filii τὴν προὑπαρξιν & ante Mariam, & conditum mundum credidisse? Illud vero sponte cadit, quod BVLLVS p. 14. ex probata τῇ προὑπάρξει τὸν ὁμοῦσιον quoque ab illis creditum esse apparere putet. Credere enim potuerunt Christum ante mundum exstitisse, eum in apparitionibus dici Jehovam, nihil tamen impedit quo minus eum existimaverint Deo Patri gloria & potentia imparem, præsertim si nomina Dei esse appellativa tantum dixerint, nullum essentiale. Quin nec ea semper neganda sunt, quale v. c. est, quod LVCAS MELLIERIVS, in fide primorum Christianorum demonstrata, monuit, videri ea quæ ex BARNABA ad demonstrandam Filii τὴν προὑπαρξιν adduxerat BVLLVS, mystico sensu ab eo prolata respectu novæ creaturae. vid. J. E. GRABII annotata ad BVLLI def. F. N. p. 21. seq. & quæ quam plura alia in istiusmodi Patrum dictis sæpissime excipi possunt. Si vero vel maxime de eo est dicendum, an Patres antenicæni Filium Patri ὁμοῦσιον existimaverint, perperam a quibusdam negatur vocab. ὁμοουσία ante Sec. IV. in usu fuisse. Variis id testimoniis G. BVLLVS confirmat, p. 28 Qui enim & inter Patres, Augustinus, Fulgentius & Vigilius, novum nomen a Nicænis doctoribus conditum adversus hæresium impietatem dixerunt, illos humani quid ex rerum gestarum imperitia passos esse BVDDEVS monstrat Instit. Thl. Dogm. Lib. I. Cap. I. §. 51. Verum parum efficit, etiamsi singulos Ecclesiæ Doctores antiquos ea esse voce usos constaret. Quis enim ignorat, eam hujus vocis omni tempore ambiguitatem fuisse, ut & seculo iam secundo in sensum sibi convenientem tractum fuerit a Marcionitis & Valentinianis? Quis Manichaeos ignorat dixisse Christum Patri ὁμοῦσιον non totum quidem, sed ut μέρος τοῦ ὁμοουσίου? Quis Sabellianos Manichaeis se opponentes, Christum affirmasse Patri ὁμοῦσιον, non κατὰ μέρος ut illi, sed ita, ut unam & essentiam & per-

personam cum Patre constituat, sensu plane contrario? Possunt adeoque & Patres hac voce esse usi, sed sensum ipsis fuisse sanum quis probabit? Conf. ZORNIUS, opusc. S. p. 88. CLERICUS, Epist. Crit. & Eccl. Epist. II. Videamus de loco qui affertur primario DIONYSII ALEXANDRINI, adducto a BUDDEO, l. c. §. 51. ubi hic diserte Christum esse ὁμοούσιον τῷ Θεῷ affirmat in Epistola ad Dionysium Romanum. Notandum vero hic, Dionysium Alexandrinum in διαιρέσεως πονηρᾶς trinitatis suspicionem incidisse; atque ab ea ut se liberaret affirmasse illud ὁμοούσιον. GREGOR. NAZIANZ. Orat. 37. Quis non videt sensu fere Sabelliano acceptam hic ab eo vocem esse? Quid enim ad avellendam a se διαιρέσεως illius suspicionem juvabat dicere Christum esse Patri coessentialem, i. e. uti alias explicabant illi Patres, ex ejus essentia genitum, aut soli Patri propinquissimum, ἐκ εξ ἑτέρας ὑποστάσεως ἢ οὐσίας, sed ἐκ τῆς Θείας. Cæterum quocunque sensu vocem ὁμοούσιος acceperint, intellexerunt eam specifice, nunquam, quod ingenue fatendum, numerice. Conf. de Vtuplici vocis ὁμοουσίᾳ signif. apud Christianos quoque veteres obtinente CLERICUM, Ep. II. p. 35. Et specifice Christus Patri ὁμοούσιος creditus per VI. Nicænum sequentia secula, numerice a PETRO LOMBARDO primum affirmatus observatur. Verum perplura alia monenta sunt, in quibus terminos transgredi solemus, multa Patribus attribuendo. Hoc vero non negamus multa debere ipsis optime dicta concedi, quæ autem si cum iis comparentur, quæ incongrue ab ipsis sunt prolata: satis apparet, fuisse eorum de Divinitate Christi & tota trinitate cognitionem, vel certe explicationem, valde imperfectam, atque mancam.

§. XXI.

Certe post hæc tempora occasione hæreseos Arianæ hoc doctrinæ sacræ argumentum clarius fuit pertractatum. Indicavimus supra iam hoc fatentem Augustinum: *Numquid perfecte de Trinitate disputatum est, antequam oblatrarent Ariani?* Multorum hic observatur vocabulorum usus introductus, quæ antea in usu (certa in hoc argumento pertractando) non fuerunt. Fatetur hoc SCULTETUS, Medull. Patr. P. I. L. I. c. XI. ubi librum qui JUSTINO tribuitur, *Quæstionum* CXLVI. *solutio ad orthodoxos*, ideo ex numero scriptorum ejus eximit, quia vocabula ὑποστάσεις, προσώπων, τριάδος, μονάδος in eo habentur, ad quæ usurpanda longe post ecclesia est adacta. Vocis ὁμοούσιος frequens usus introductus, constanti sensu acceptæ. Plura hic videri in ipsis Concilii actis possunt. Nos paucula tantum adducemus. Sancti Episcopi per OSIUM Episcopum dixerunt: *Filius cum Patre semper existit, non temporibus posterior, non potestate minor, non loco circumscriptus, sed semper itidem perpetuo cum patre subsistens, verus Deus*

 sem-

Landesbibliothek Oldenburg

ſemper exiſtens ex vero Deo & Patre ſemper exiſtente, dominans cum Patre, coæternus Patri, regnans ſemper cum Patre, conſubſtantialis patri, æque potens ac Pater, creator cum Patre, ſiquidem una eſt divinitas, ſententia una Patris & Filii & Spiritus Sancti. Et in alia reſponſione ad obiectiones Philoſophi in concilio facta: *Filius alteri non eſt ſubjectus, ſed ſui ipſius habet dominium ut Pater.*

§. XXII.

Patres quoque poſt illud concilium accuratius locuti obſervantur. ATHANASIUS: *Filius Dei dupliciter conſideratur, quoad eſſentiam Divinam, & tanquam perſona miſſa ad officium mediatorium Diſp. adv. Arium,* T. I. p. III. GREGORIUS NAZIANZENUS, *alia eſt natura, alia diſpenſationis ratio, Orat. ad Arian.* T. I. Opp. p. 431. ubi annuit, multa de divina natura dici, quæ per naturam ſuam cum ea pugnant, ſed ea eſſe intelligenda ratione unionis & communionis cum humana natura. De utraque natura illud aſſerit BASILIUS, Lib. IV. contra Eunomium: *Quæ κατ' οἰκονομίαν de Chriſto dicuntur, non oportet ut ἁπλῶς dicta aſſumere.*

§. XXIII.

Neque tamen ob ejuſmodi emendationes Patres Nicæni dicendi ſunt novæ fidei conditores, novamve fidem orbi Chriſtiano obtruſiſſe, uti audacter eos feciſſe pronunciat auctor Irenici Irenicorum ap. BULL. proœm. §. 6. Se quidem fatentur a majoribus ſuis velle diſſentire, quod in Actis Concilii ſæpiſſime legitur, ſed fides tamen illa valde omnino eſt antiqua & ipſis ſacris fundata literis: verum imperfecte in ſeculis primis ex iiſdem cognita. Nicæa ſynodus iſtam tantum melius expoſuit, & a ſtrophis adverſariorum variis liberam præſtitit. Quod præclare GEORGIUS BULLUS oſtendit in defenſione fidei Nicænæ, congerendo quæcunque ex primis patribus pro illa fide militant.

§. XXIV.

Nec quoque Patres Nicæni aut per imperitiam aut malitiam veram doctrinam corruperunt. Impia hæc eſt quorundam veſania, ex inſcitia orta, qui illud non veriti ſunt palam debachari. Infamis olim hoc nomine fuit SABINUS, Macedonianæ factionis aſſecla, cujus de Synodo Nicæna temerarium judicium refert SOCRATES, H. E. L. I. c. 8. Fidem ille Nicææ expoſitam tanquam ab ignaris & imperitis hominibus conſcriptam reprehendit, cuncta ad inſtitutum ſuum ſenſumque pertrahens, pervertens alia, alia immutans. EPISCOPIUS (citante Bullo, proœm. p. 3.) eadem ſentit cum Sabino: *Symbola* inquit.

Inſtit.

Landesbibliothek Oldenburg

Instit. Theol. L. IV. c. 34. *in conciliis œcumenicis cusa ab Episcopis inter se magna æmulatione jurgantibus, ex fervore si non furore partiumque studio insano ac maleferiato, præcipitata potius videri debent, quam a compositis animis profecta.* Et non multo post Nicænam synodum hoc nomine inprimis perstringit. Verum idem ille SOCRATES, *illos qui Synodo interfuerunt, alios sermone sapientiæ, alios vitæ constantia & fortitudine excelluisse*, confirmat, & Sabinum reprehendit, quod non cogitarit, ὡς εἰ καὶ ἰδιῶται ἦσαν οἱ τῆς συνόδου, κατελάμποντο δὲ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ τῆς χάριτος τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἀδαμῶς ἀςοιχήσαι τῆς ἀληθείας ἐδύναντο. Cuncta vero in ea esse competenti discussa examine, cuncta quæ ἀμφιβολίας ἢ διχονοίας πρόφασιν videbantur excitare, esse ἐλεγχόμενα, καὶ ἀκριβῶς ἐξετασμένα, ipse Imperator CONSTANTINUS testatur in Ep. ad Alexandrin. Eccl. ap. SOCRATEM, Hist. Eccl. L. I. c. 9. Sabellianismus, &, quasi pugnantia serum consistere possent, Tritheismus, a quibusd. veteribus & recentioribus Arianis, doctrinæ Nicæna exprobrati, per se abeunt in nihilum.

§. XXV.

Verum nec ita in concilio Nicaeno doctrina emendata est, ut nihil jam amplius potuisset vel exponi clarius, vel addi quoque. Ut de Spiritu S. ob motam nondum de eo singularem controversiam, in Symb. Nic. nihil curatius tractatum esse, taceam, varios accessus vindicias doctrinae de Divinitate & SSta Trinitate passas esse quis ignorat. Patres Concilii CPtani disertius profitentur, οὐσίαν μίαν εἶναι τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἐν τρισὶ τελείοις ὑποςάσεσι, in Epistola Synodica, apud THEODRETUM, H. E. L. V. c. VIII. In Synodo Alexandrina A. 462. decretum fuit, ut ab usu vocum οὐσία & ὑπόςασις, quantum fieri posset, abstinerent, quippe de quibus in Synodo Nicæna definitum nihil esset, nisi forte ad Sabellianismum refellendum tres adserere ὑποςάσεις necesse esset. SOCRATES, H. E. L. III. c. VII. Ipsi quoque concilii Nic. patres non satis accurate discrimen inter οὐσίαν & ὑπόςασιν observarunt, qua in re consentit HUETIUS, Origenianis, p. 52. cum ATHANASIUS in suis liberis, post Concil. Nic. scriptis, vocem ὑποςάσεως semper adhibeat sensu οὐσίας. Haec vero utut se habeant, manet concilio & doctrinae Nicaeae stabilitae sua auctoritas, nullo adversariorum insultu unquam labefactanda. Atque haec dixisse sufficiat, satis ut existimo declaratura, haeresin Arianam doctrinae de Divinitate Christi elaboratius proponendæ occasionem praebuisse.

Sed & hoc ipso voluptatem, Tibi, VIR CLARISSIME, declarare animus est, quae ex praemio quo hodie ornaris virtutis & do-

Landesbibliothek Oldenburg

doctrinæ laetis nobis orta est. Fructus quos societas nostra ex Te egregios percepit, cum *de Christo idoneo divinitatis suæ teste, de igne & sale spirituali, ad Marc. 9, 49.*. aliisque differeres momentis, haud raro celebravimus, pluresque speramus ac maximos. Imo ex quo felicibus nobis esse contigit, Tua uti consuetudine, in artibus ad quas incumbis solertem Te versari ac ingenue, habuimus compertissimum. Ascendis jam ad honorem; Quod cum Tibi ex sententia cesserit, laetitia perfruimur. Et qui quaeso a nobis impetrare possemus, ut taciti gauderemus nobiscum? Publice testari nos oportet, gaudio maximo nobis esse honorem qui Tibi hodie defertur. Fieri hoc a nobis vides publice in lucem emisso scripto, quod vel ea de causa Tibi sacrum esse voluimus, cum singulari amore erga Historiae Ecclesiasticae studium, perquam jucundum aeque ac utile, ardeas semper, idque nuperrime & cum meum hoc meletema disputaremus, & cum de *Aëri hæresibus* doctissime Te exponentem audiremus, prolixe fueris testatus. Prosperis rebus agis, & secundo flatu fortunæ uteris. Sinas adeo, nos gaudio indulgere, & explicare frontem, quam sollicitam alias & apud literarum studia adductam habemus. Musis litare ubi constitueras, auspicatissimum earum fecisti exordium, spemque implevisti omnem, quam de Te omnes conceperant. Jam cum gravioribus Te curis in Academia dedisti, non minus progrederis, & omnium celebrationem & mereris & Tibi peperisti. Vel sola utilitas quam ex Te respublica literaria olim capiet, sat Tibi pararet laudum; Sed accedit publice Tibi hodie praestitus honor, qui virtuti Tuæ & remunerationi est, & ulteriori alimento. Cœpta hæc Deus secundet, atque ex animi sententia procedere faxit, quod aggressus es.

De tanto ut lætetur Filio PARENS Tuus MAGNIFICUS habet, ampliusque habebit, cum quæ magna polliceris optimis ominibus impleveris. Te PATRIÆ virtutis & doctrinæ æmulum videt, atque amplissimis fortunæ muneribus ornatum aliquando videbit. Servet EUM Deus sartum tectumque plurimos in annos, incolumemque præstet, quo habeat Ecclesia Oldenburgensis quem Patrem diu veneretur, & ex quo uberrimam per longum temporis decursum utilitatem capiat: ut hactenus summam.

Tibi vero, VIR CLARISSIME, feliciter cadat quod instituisti, sintque bene fortunata quæcunque agis. Vale.

Landesbibliothek Oldenburg